

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної
Кафедра початкової освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: **Розвиток творчого потенціалу молодших школярів у процесі
трудової діяльності**

Студентки 2 курсу МАПДЗ групи
Освітньої програми:
Початкова освіта. Дошкільна освіта
Спеціальності 013 Початкова освіта
Галузі знань: 01 Освіта/Педагогіка
Ступеня вищої освіти магістр

Пугач Аліни Володимирівни
Науковий керівник:
Кандидат педагогічних наук, доцент
Старовойт Леся Василівна

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова Екзаменаційної комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени Екзаменаційної комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2023 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	9
1.1 Творчий розвиток особистості: дефінітивний аналіз.....	9
1.2 Розвиток творчого потенціалу молодших школярів як психолого-педагогічна проблема: європейський досвід.....	21
1.3 Діагностика розвитку творчого потенціалу молодших школярів у процесі трудової діяльності.....	31
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	47
2.1 Педагогічні умови розвитку творчого потенціалу молодших школярів у процесі трудової діяльності.....	47
2.2 Художньо-творчий підхід до викладання трудового навчання у початковій школі як навчальна вимога часу.....	56
2.3 Методичні рекомендації вчителям щодо розвитку творчого потенціалу молодших школярів у процесі трудової діяльності.....	65
2.4. Динаміка розвитку творчого потенціалу молодших школярів у процесі трудової діяльності.....	74
ВИСНОВКИ.....	86
СПСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	91
ДОДАТКИ.....	102

ВСТУП

Актуальність теми. Потреба суспільства в актуалізації інтелектуального творчого потенціалу особистості як важливого фактору гуманістичного розвитку людства спричиняє особливий інтерес науковців до пошуку резервів підвищення ефективності мислення, зокрема до проблеми розвитку творчих здібностей.

Особливої ваги проблема стимулювання творчого потенціалу особистості набуває в освітньо-виховному контексті. Адже для того, щоб творчі здібності сформувалися як форма особистісної активності, а не лише як ситуативний прояв, розвиток має відбуватися у спеціально організованому середовищі, де не декларуються зразки регламентованої поведінки, впроваджуються позитивні елементи творчого мислення, створюються умови для наслідування творчої поведінки. Саме тому проблема навчання креативній поведінці, розвитку творчих здібностей є надзвичайно актуальною для сучасної системи освіти і зокрема – для моделі освіти сталого розвитку.

Необхідно ретельно проаналізувати можливості різних освітніх засобів, звільнитися від накопичення ілюзій і стереотипів, дати простір пошукові найкращих і найдоцільніших шляхів формування творчої особистості. У “Національній доктрині розвитку освіти в Україні” зазначено, що головною метою української системи освіти є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формування покоління, яке здатне навчатися впродовж життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства. Система освіти має забезпечувати розвиток у дітей і молоді творчих здібностей, їх підтримку і формування навичок самоосвіти і самореалізації [77]. У світлі нових концепцій освітнього процесу перевага надається формуванню покоління, що здатне творчо активно включатися в життєдіяльність, самостійно знаходити вихід у нестандартних ситуаціях.

На важливість розвитку творчих здібностей в освітньому процесі наголошували відомі педагоги Г.Сковорода, В.Сухомлинський. У своїх

працях вони обумовлювали конститутивні способи залучення дітей до наукової, технічної, художньої творчості, вивчали можливості окремих навчальних дисциплін в організації творчої діяльності.

Філософські аспекти творчого потенціалу людини висвітлені у працях В.Кірієнка, О.Клепікова, Г.Кудіної, І.Кучерявого, Б.Новікова, В.Ніколко, Р.Піхманця. Значний внесок у проблему творчого розвитку молодших школярів зробили педагоги В.Барко, Н.Вітковська, І.Гадалова, Н.Гурець, Д.Джола, М.Монтессорі, О.Савченко, В.Тименко, А.Щербо та ін. Проблемі розвитку творчих здібностей особистості присвятили дослідження психологи Р.Грегорі, В.Моляко, В.Роменець, С.Сисоєва.

Загальні засади трудового виховання висвітлені у роботах Д.Кучерюка, В.Озмітіна, Н.Хвостіна та ін. У питання теорії та методики трудового навчання школярів зробили вагомий внесок С.Батишев, А.Вихрущ, Р.Гуревич, В.Гусєв, Є.Кулик, Г.Левченко, В.Мадзігон, Ю.Максимов, В.Сидоренко, В.Тименко, Д.Тхоржевський. Педагогічні основи трудового становлення і професійного самовизначення особистості розробляли О.Акімова, В.Андріяшин, О.Бугайов, В.Семиченко, В.Слюсаренко, М.Тименко та інші.

У наукових дослідженнях О.Білої, О.Грушко, О.Максимчук, О.Опалюк, В.Рагозіної, В.Сироти, Л. Старовойт, В.Тесленко, В.Томашевського аналізуються питання творчого розвитку дітей у процесі мовленнєвої, музичної, зображувальної, предметно-перетворювальної діяльності.

Однак у цілому проблема розвитку творчого потенціалу молодших школярів у процесі трудової діяльності потребує системного й послідовного вивчення. Недостатнє обґрунтування теоретичних та практичних основ з боку педагогічної науки, наявність протиріч між формою і змістом трудового навчання молодших школярів, між метою та шляхами розвитку творчого потенціалу учнів у процесі трудової діяльності, між завданнями й методами розвитку творчого потенціалу молодших школярів у процесі трудової діяльності потребують негайного розв'язання зазначеної проблеми.

Актуальність зазначеної проблеми, потреба у розкритті організаційно-методичних аспектів використання трудового навчання у розвитку творчого потенціалу молодших школярів обумовили вибір теми магістерського дослідження «Розвиток творчого потенціалу молодших школярів у процесі трудової діяльності».

Об'єктом дослідження є розвиток творчого потенціалу молодших школярів в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти.

Предметом дослідження є педагогічні умови розвитку творчого потенціалу дітей у процесі трудової діяльності.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати педагогічні умови та розкрити методичні основи розвитку творчого потенціалу дітей молодшого шкільного віку в процесі трудової діяльності.

Гіпотеза дослідження: розвиток творчого потенціалу молодших школярів у процесі трудової діяльності буде ефективним якщо: створювати емоційну зацікавленість творчого пошуку у процесі трудової діяльності; поетапно та систематично залучати молодших школярів до творчої діяльності у процесі трудового навчання; педагогічно стимулювати творчу самореалізацію дітей молодшого шкільного віку в процесі трудового навчання; залучати молодших школярів до різних видів особистісно-орієнтованої творчої діяльності.

Основними завданнями дослідження є:

1) проаналізувати стан досліджуваної проблеми у філософській, психологічній, педагогічній літературі, вивчити психолого-педагогічні особливості розвитку творчого потенціалу молодших школярів у процесі трудової діяльності;

2) визначити критерії та рівні розвитку творчого потенціалу молодших школярів у процесі трудової діяльності;

3) виокремити педагогічні умови розвитку творчого потенціалу молодших школярів у процесі трудової діяльності;

4) виокремити методичні аспекти розвитку творчого потенціалу молодших школярів у процесі трудової діяльності.

Методологія дослідження: у ході дослідження ми опирались на нормативно-правові документи – Закон України "Про освіту", Конвенція про права дитини, Національну доктрину розвитку освіти, Державний стандарт початкової освіти.

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз філософської, психологічної, педагогічної, методичної літератури з проблем дослідження, аналіз та узагальнення передового педагогічного досвіду учителів початкової школи дали змогу сформуванню власний погляд на проблему дослідження; *емпіричні:* спостереження, педагогічний аналіз, анкетування, тестування, опитування, аналіз продуктів творчої діяльності учнів, експертна оцінка сприяли вивченню стану проблеми у сучасній практиці роботи в школі, констатувальний експеримент.

Наукова новизна дослідження полягає в теоретичному і експериментальному обґрунтуванні педагогічних умов та методики розвитку творчого потенціалу молодших школярів; в науковому обґрунтуванні даних про взаємозв'язок трудової діяльності та розвитку творчого потенціалу молодших школярів.

Практичне значення роботи полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використані студентами ЗВО під час проходження педагогічної практики, під час написання наукових статей, курсових, дипломних проєктів, матеріали дослідження можуть бути використані педагогами закладів загальної середньої освіти, батьками у роботі з дітьми, а також стати теоретичною основою у процесі підготовки майбутніх вчителів початкових класів.

Експериментальна база: дослідно-експериментальна робота проводилась у Сутисківському ліцеї Вінницького району Вінницької області. Експериментальна робота здійснювалась в 4 класі. Дослідженням охоплено 62 дитини молодшого шкільного віку.

Апробація результатів дослідження здійснювалась на:

- Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю "Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя"(IX школа методичного досвіду) (м. Вінниця, 22-23 листопада 2022 року, ВДПУ ім. М. Коцюбинського);
- III Всеукраїнській науково-практичній конференції (з міжнародною участю) «Мистецтво та освіта: новації і перспективи» (м. Чернігів, 8 грудня 2022 року Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка)
- VII Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти» (м. Вінниця, 28 березня 2023 року, ВДПУ ім. М. Коцюбинського).
- VI Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами» за підтримки програми Еразмус + (м.Вінниця, 27 квітня 2023 року, ВДПУ ім. М.Коцюбинського).

Наукові публікації з теми дослідження:

1. Пугач А. Педагогічні умови розвитку творчого потенціалу дітей молодшого шкільного віку у процесі трудового навчання. *Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутнього вчителя (IX школа методичного досвіду): матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 22-23 листопада 2022 року.* Вінниця, 2022. С. 284-289.

2. Пугач А. Розвиток творчого потенціалу молодших школярів як психолого-педагогічна проблема. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти Вінницького державного університету імені Михайла Коцюбинського*

Збірник матеріалів (VII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції) Випуск 12. Вінниця 2023, С.228-231.

Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів (перший складається з трьох підпунктів, другий – з чотирьох підпунктів), висновків, списку використаних джерел та додатків.

ВИСНОВКИ

Проведене експериментальне дослідження дає підстави зробити такі висновки:

1. Вивчення психолого-педагогічної літератури з проблеми розвитку творчого потенціалу молодших школярів дає змогу говорити про розмаїття підходів та складність його природи, структури, шляхів реалізації. Це дозволяє тлумачити розвиток творчого потенціалу як якісні закономірні зміни, що скеровують особистість на перетворювальну діяльність і забезпечують творчий рівень цієї діяльності завдяки єдності мотиваційно-діяльнісного, пізнавально-змістового, емоційно-ціннісного компонентів у її структурі. З опорою на проаналізовані теорії і концепції, за робоче ми прийняли таке визначення розвитку творчого потенціалу молодших школярів у процесі трудової діяльності – це процес, який спрямований на формування у дитини здатності до творчого мислення і виявлення свого творчого потенціалу у різних сферах життя, здатності до створення нових ідей, концепцій, вирішення складних проблем, а також виявлення оригінальних підходів до розв'язання різних завдань.

Оскільки система освіти вимагає впровадження нових підходів до освітнього процесу у початковій школі з максимальним використанням творчого потенціалу і сенситивності молодшого шкільного віку, то проблема творчого розвитку учнів набуває особливої актуальності. На основі проаналізованої теорії і методики розвитку творчого потенціалу молодших школярів у сучасних педагогічних дослідженнях ми з'ясували, що розвиток творчого потенціалу повинен бути невід'ємною складовою процесу трудового навчання, органічно доповнювати освітній процес, забезпечуючи формування ключових компетентностей та творчих можливостей молодших школярів. Повноцінний розвиток творчого потенціалу дітей у процесі трудової діяльності, засвоєння знань, умінь і навичок можливі на основі

накопиченого естетичного досвіду, акумуляція якого обумовлюється безпосереднім або опосередкованим сприйманням навколишньої дійсності.

2. У ході експериментального дослідження були визначені основні критерії розвитку творчого потенціалу молодших школярів у процесі трудової діяльності, до яких ми віднесли: мотиваційно-діяльнісний (позитивне ставлення до творчої діяльності, готовність заохочувати власну активність, цілеспрямованість, відповідальність, старанність, швидкість, впевненість, гнучкість, самостійність, здатність до співпраці, оригінальність та самовдосконалення, здатність виконувати практичні завдання, сформованість організаторських і виконавських умінь, прояв ініціативи, самостійності, творчості та відповідальності, прагнення до гармонії між процесом і результатом роботи), пізнавально-змістовий (знання та розуміння моральних норм поведінки у процесі трудової діяльності, здатність до узагальнення, аналізу і синтезу, систематизації, винахідливість, критичне мислення, вміння виділяти ключові проблеми, незалежність суджень, відхід від стереотипів, здатність до перенесення і використання знань у нових ситуаціях, здатність генерувати нові ідеї та концепції, здатність думати нестандартно, використовувати асоціативне мислення, знаходити альтернативні рішення та розробляти оригінальні концепції), емоційно-ціннісний (емоційно-чуттєве ставлення до праці, інтерес і потреба в предметно-практичній діяльності, емоційне задоволення від процесу праці та її результатів, здатність особи виражати свої емоції та переживання через творчість, врахування, наскільки сильно і яскраво виражені емоції в творчому процесі та його результаті, насиченість творчого висловлення емоціями, наявність глибини та інтенсивності в передачі емоційних переживань, наявна система ціннісних орієнтацій дітей у праці, сформовані оціночні судження дітей, соціальні установки, здатність виявляти проблеми, аналізувати складні ситуації та знаходити творчі рішення, оцінка візуальної привабливості, художньої цінності та естетичного враження, що виникає в процесі сприймання).

Виконання творчих робіт та тестових завдань сприяло визначенню рівнів розвитку творчого потенціалу молодших школярів у процесі трудової діяльності, які характеризуються як низький, середній та високий. Зазначені рівні залежать від ступеня прояву критеріїв розвитку творчого потенціалу учнів молодших класів. Результати констатувального етапу експерименту вказують на незадовільний рівень розвитку творчого потенціалу дітей. Варто зазначити, що рівень розвитку творчого потенціалу дітей експериментальних та контрольних груп знаходиться на одній межі. Так, низький рівень розвитку творчого потенціалу виявили 40,3% дітей експериментальної групи та 41,2% - контрольної. Середній – 48,8% дітей експериментальної групи та 46,9% - контрольної. Високий рівень творчого розвитку виявили 10,9% дітей експериментальної групи та 11,9% - контрольної

Дані констатувального експерименту демонструють, що існує реальна перспектива для підвищення рівнів розвитку творчого потенціалу учнів, яка залишається ще не реалізованою. Це зумовлено відсутністю цілісного розуміння вчителями початкової школи стратегії розвитку творчого потенціалу молодших школярів; відсутністю належних методичних розробок і рекомендацій; нехтуванням чуттєво-емоційною сферою молодшого школяра; відсутністю диференційованого підходу до використання творчих завдань у процесі трудового навчання.

3. Дієвість методичних аспектів розвитку творчого потенціалу молодших школярів у процесі трудової діяльності залежить від дотримання визначених у ході теоретичного дослідження сукупності педагогічних умов:

- створення емоційної зацікавленості творчого пошуку у процесі трудової діяльності;
- поетапне та систематичне залучення молодших школярів до творчої діяльності у процесі трудового навчання;
- педагогічне стимулювання творчої самореалізації дітей молодшого шкільного віку в процесі трудового навчання;

- залучення молодших школярів до різних видів особистісно-орієнтованої творчої діяльності.

Відповідно до зазначених педагогічних умов була визначено методичні аспекти розвитку творчого потенціалу молодших школярів у процесі трудової діяльності. Розвиток творчого потенціалу учнів у процесі трудового навчання відбувається у кілька етапів: пізнавально-емоційний, пошуково-діяльнісний, художньо-творчий. Зміст та ефективність кожного наступного етапу зумовлюється ефективністю та результативністю роботи на попередньому. Поетапність методики дозволила повністю виявити і розкрити творчі можливості молодших школярів, адже гнучкість кожного етапу дає змогу учням виявити більш високий рівень самостійності, творчості, пошуку, оригінальності.

4. Перевірка динаміки розвитку творчого потенціалу молодших школярів після формувального експерименту підтверджує, що творчий розвиток без спеціального стимулювання розвивається повільно. Про це свідчать результати контрольного етапу експерименту в контрольних групах: високий рівень розвитку творчого потенціалу до формувального експерименту спостерігався в 11,9% учнів, після – 12,6%, середній – до у 46,9%, після – у 48,1%. Кількість учнів з низьким рівнем творчого розвитку знизилася несуттєво: до експерименту 41,2%, після – 39,3% дітей.

Позитивна динаміка розвитку творчого потенціалу учнів забезпечується дотриманням педагогічних умов розвитку творчого потенціалу молодших школярів у процесі трудової діяльності. У результаті навчання за запропонованими методичними аспектами учні експериментальних груп продемонстрували зростання рівня розвитку творчого потенціалу. Високий рівень творчого розвитку до формувального експерименту спостерігався в 10,9% учнів, після – у 25,5%, середній рівень – до експерименту у 48,8%, після – у 52,6%. Суттєво знизилась кількість учнів з низьким рівнем творчого розвитку: до – 40,3%, після – 21,9%.

Експериментальна перевірка свідчать про ефективність виокремлених педагогічних умов та визначених нами етапів розвитку творчого потенціалу молодших школярів у процесі трудової діяльності. Впровадження визначених нами методичних аспектів у практику початкової школи якісно змінить освітній процес – зробить його цікавим, яскравим, ефективним, творчим, пізнавальним.

Проведене дослідження, звісно, не вичерпує всіх аспектів цієї багатосторонньої проблеми. Виникає потреба у спеціальній підготовці вчителів початкових класів до розвитку творчого потенціалу дітей у процесі трудової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамський М. Нова дидактика і 1000 дрібниць. К., 2005. 112 с.
2. Анджейчак А. Психолого-педагогічні умови формування творчої особистості дитини в освітньо-виховних закладах. Обдарована дитина. 2000. Вип. №5 (1). С.8-13.
3. Андрієвський Б. Педагогічні аспекти сучасної початкової школи. Початкова школа, 2017. №4. С. 3-4
4. Балл Г.О. Про визначальні характеристики здібностей і принципи їх врахування у навчально-виховній роботі. Психологія. Київ: Дніпро, 1992. Вип.32. 2008. №13. С. 4.
5. Безпалько О. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посіб. К., 2003. 13 с.
6. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку. К. : Академвидав, 2012. 256 с.
1. Бех І. Д. Молодший школяр у вікових закономірностях. Початкова школа. 2015. № 1. С. 10–13.
7. Біла І. До вершин педагогічної майстерності. Фенікс, 2014. 134с.
8. Біленко І. Моніторинг якості початкової освіти : методичні рекомендації щодо організації моніторингових досліджень на основі діяльнісного й компетентнісного підходів. Методист, 2017 . № 4 . С. 13-22
9. Біленко І. Початкова школа в контексті інноваційних освітніх змін : використання сучасних технологій, форм та методів у початковій освіті. Методист, 2017. № 2 . С. 3-7
10. Білецька М. В. Творчість як суб'єктивна передумова креативного розвитку особистості: теоретико-методологічні підходи. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка: зб. наук. пр. Мелітополь, 2011. № 6. С. 6-13.

11. Білецька М. В. Творчість як суб'єктивна передумова креативного розвитку. К., 2011. 126
12. Близнюк О. І., Панова Л. С. Ігри у навчанні іноземних мов: посібник для вчителів. К: Освіта, 1997. 64 с.
13. Бойко О. Організація проектної діяльності в початкових класах. Сучасна школа України, 2017 . №1. С. 6-27
14. Бровчак Л. С. Розвиток творчих здібностей і вмінь дітей у процесі мистецької діяльності. Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Серія "Педагогіка і психологія". Вінниця, 2018. С.50-55
15. Бублій О. А. Розвиток творчих здібностей учнів. Нива знань, 2015. № 3. С. 30–32.
16. Валенко Є.В. Як виховати талановитого учня. Психолог, 2014. № 11-12. С. 89-93.
17. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посібник [для студентів вищих навчальних закладів]. Дрогобич : Коло, 2006. 326 с.
18. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посібник [для студентів вищих навчальних закладів]. Дрогобич, 2006. 326 с.
19. Власенко О. О. Розвиток творчого мислення (креативності). Психолог. 2015. №3. С. 23-37.
20. Вовнянко Т. Г. Розвиток творчих здібностей. Заняття з елементами тренінгу з підлітками. Психолог, 2015. № 9-10. С. 27-28.
21. Воробуєва Т. Б. Розвиток творчої компетенції школярів. Управління школою. Харків, 2005. 110 с.
22. Вукіна Н. В., Дементієвська Н. П. Критичне мислення: як цього навчати: науково-методичний посібник. Х., 2007. 112 с.
23. Гамзінова О. П. Схильності. Здібності. Обдарованість. Психолог. 2011. №1. С. 19-27.
24. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К., 1997. 76 с.

25. Григор'єв А. Й. Психолого-педагогічна діагностика. Кіровоград: ТОВ «ІМЕКС – ЛТД», 2006. 489с.
26. Гурець Н. Т. Педагогічні умови розвитку творчої активності молодших школярів у гуртковій роботі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Педагогіка та історія педагогіки”. Х., 1994. 24 с.
27. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посібник. Київ : Академвидав, 2004. 352с.
28. Дідик О.В. Компетентісно-орієнтоване навчання. Основа. 2010. С.7-10.
29. Дон О. М. Ефективність застосування дидактичних ігор у навчально-виховному процесі. Наша школа. 2000. №2-3. С. 86.
30. Дубасенюк О.А. Технологічний підхід до організації роботи з педагогічно обдарованою молоддю. Львів, 2004. 337с.
31. Дуткевич Т. В. Психологія творчості. Навчальний посібник для студентів ВНЗ психолого-педагогічних спеціальностей. Кам'янецьПодільський, 2003. 134 с.
32. Жигало Н. І. Соціальна педагогіка. Навчальний посібник. Львів, 2011. 256с.
33. Закон України Про основні засади державної підтримки обдарованих дітей та молоді на Україні. Верховна Рада України; Закон від 25.11.2013[Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: [<http://te.zavantag.com/docs/534/index8957-3.html>]
34. Закон України Про соціальну роботу з дітьми та молоддю. Верховна Рада України; Закон від 21.06.2001 № 2558-III.[Електронний ресурс]. Режим доступу до джерела:[<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>]
35. Закон України. (2017). Про освіту» від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
36. Закон України Про авторське право і суміжні права. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>

37. Заячук О. В. Творчі здібності. Креативність. Обдарованість. Шкільному психологу усе для роботи. 2015. №5. С. 30-32.
38. Здібності, творчість, обдарованість : теорія, методика, результати досліджень. За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. Житомир, 2006. 320 с.
39. Зязюн І. А. Безсвідомість. Підсвідомість. Творчість. (З огляду установки Дмитра Узнадзе). Мистецтво та освіта. 2001. № 3. С. 3-10.
40. Зязюн І. А. Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу. Рідна школа. 2000. № 8. С. 8–13
41. Імбер В. І. Психологічні передумови формування творчості в молодшому шкільному віці. Наукові записки. Серія: Психологія. Зб. Матеріалів звітної науково-практичної конференції викладачів і студентів. Вип.4. Вінниця, 2013. С.14-16.
42. Казьмірчук Н., Василенко О. Соціально-виховний потенціал театралізованої діяльності. Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної Інтернетконференції / за ред. О.А.Голюк. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля, 2021. Вип. 10. С. 497-500.
43. Калініченко Л. О. Савченко про роль методу порівняння у формуванні творчого мислення в учнів початкової школи. Початкова школа . 2017 . № 6 . С. 45-46
44. Калошин В. Ф. Розвиток творчості учнів : методичний посібник. Харків, 2008. Вип. 8 (68). 112 с.
45. Карпенко З. Психологія творчості В. А. Роменця в постнекласичному художньо-філософському дискурсі. Психологія і суспільство. 2012. №3. С. 57.
46. Карпова І. Г. Соціально-педагогічні чинники виявлення творчого потенціалу студента у позанавчальній діяльності вищого навчального закладу. Соціалізація особистості : [зб. наук, праць / за заг. ред. проф.

- А. И. Капської. Том XXXI. К: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. С. 166-180.
47. Кельнер С. С. Шляхи розвитку творчих здібностей учнів. Шкільному психологу усе для роботи. 2013. №12. С. 2-19.
48. Кіт Г.Г. Творчий характер дослідницької діяльності учасників педагогічного процесу. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. Випуск 34. Вінниця, 2011. С. 320-325.
49. Кіт Г.Г. Творчість як необхідна умова ефективності педагогічного процесу. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Серія: Педагогіка і психологія. – Випуск 28. – Вінниця, 2009. – С. 325–329
50. Клименко В. В. Психологія творчості. К. : Центр навчальної літератури, 2006. 480с.
51. Коваль Л. В. Сучасні навчальні технології в початковій школі: навч.-метод. посіб. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2006. 226 с.
52. Кремень В. Г. Освіта в Україні: стан і перспективи розвитку. [відп. ред. І. Зязюн, Н. Ничкало]. Неперервна професійна освіта: теорія і практика : збірник наукових праць. К., 2001. С. 5-14.
53. Козак Т.В. Розвиток творчого потенціалу майбутнього вихователя. Вид. Освітньо-науковий простір. Educational scientific space. Випуск 1(1-2021).
54. Козубай Л., Демчишина О. Успішна адаптація : проблеми наступності між початковою та основною школою. Трудове навчання . 2017 . № 4 . С. 4-9
55. Кононко О. Дитяча креативність крізь призму Базової програми «Я у світі». Дошкільне виховання. 2008. № 7. С. 3-8.
56. Конституція України. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>

- 57.Косик В.М., Литвинова С.Г., Мельник О.М. Використання електронних освітніх ігрових ресурсів у навчально-виховному процесі початкової школи : методичні рекомендації. Методист . 2017 . № 4 . С. 25-59
- 58.Кремінський Б.Г. Обдарованість та проблема розвитку здібностей особистості. Практична психологія та соціальна робота. 2004 .№12. с.74-76.
- 59.Кузь В.Г. Нова українська школа за концепцією розвитку освіти на період 2015-2025 рр. Педагогіка і психологія. 2017. № 1. С. 21-26
- 60.Кучерявий І. Т., Клепиков О. І. Творчість – основа розвитку потенційних джерел особистості: Навч. посібник. К. : Вища школа, 2000. 288 с.
- 61.Лазаренко Н. І. Особистість учителя в умовах полікультурної взаємодії народів європейського простору. Університет-Школа: співпраця в умовах євроінтеграції: монографія. Вінниця : «Твори», 2019. С. 8-27.
- 62.Лебединський Е. Б. Психологічні особливості розвитку творчого потенціалу підлітків в умовах рекреації. Наука і освіта. 2014. № 12. С. 17–22.
- 63.Ліпін М. ‘Освіта як простір розвитку сутнісних сил особистості’, Вісник КНТЕУ, Київ, № 3 (101), 2015. с. 39-48.
- 64.Лоткова І.В. Плекаймо обдарованість. Завучу. Усе для роботи. К. : «Академія», 2009. 279 с.
- 65.Любчак Л. В. Професійні компетентності педагога Нової української школи. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. 2020. № 61. С. 140-145.
- 66.Медведева Н. Виявлення творчого потенціалу. Стратегії реалізації задуму. Психолог. 2006. № 40. С. 12–15.
- 67.Мельник С. А. Діагностика рівня професійної компетентності вчителів початкових класів. Імідж сучасного педагога. 2014. № 3. С. 25–28.

68. Мельник С. А. Технологія проведення інтегрованого уроку як засобу формування загальнокультурної компетентності учнів основної школи. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія № 13. Проблеми трудової та професійної підготовки: Збірник наукових праць. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. Випуск 6. С. 95 – 99.
69. Молнар Т. І. Діяльнісний підхід до організації навчального процесу в початковій школі. Молодь і ринок. 2016. №1. С.76-79.
70. Моляко В. О. Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості. Обдарована дитина. К., 1998. 126с.
71. Моляко В. О. Психологічна теорія творчості. Обдарована дитина. 2004. № 6. С. 2–9.
72. Моляко В.О. Здібність, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень, Житомир: Рута, 2006. 320 с.
73. Музика О. Три кроки – концепція програми розвитку здібностей та обдарованості. Гуманізація взаємин учителя та учнів – необхідна умова особистісно орієнтованої освіти: наук.-метод. збірник / за ред. С. Максименка, Г. Балла, М. Заброцького. Житомир-Київ : ЖОШПО, 2004. С. 81–88.
74. Мурашко І.В. Розкриття поняття “особистісний потенціал” та його психологічної структури. Актуальні проблеми психології. Психологічна теорія і технологія навчання, № 7, 2010. С. 196-205.
75. Назаренко І.М. Творчий потенціал особистості: зміст та структура. Ел. ресурс. Режим доступу <http://intkonf.org/nazarenko-im-tvorchiy-potentsial-osobistosti-zmist-ta-struktura/>.
76. Національна Доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. Освіта України. 2002. № 16. С.14-17
77. Нижник Г. Авторська корекційна розвивальна програма для обдарованих дітей. Психолог. Х., 2006. 283 с.

- 78.Обдарована молодь України: оцінка сучасного стану та поширення перспективного досвіду роботи з обдарованою молоддю в регіонах України. [Терепищій С.О., Антонова О.Є., Науменко Р.А. та ін.] Київ., 2008. 156с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://eprints.zu.edu.ua/8275/1/Антонова%20som_obdarovana_molod]
- 79.Освіта та навчання в Норвегії. Режим доступу: <https://poradnuk.com.ua/kraini-svitu/europe/norway/osvita-u-norvehiyi.htm>
- 80.Олійник Н. Впровадження активних методів викладання в освітній процес. Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи. Кам'янець-Подільський, 2020. С. 47-55.
- 81.Освіта в Нідерландах. Режим доступу: <http://fedorchenko.ho.ua/nl/1.html>
- 82.Пашнев Б. К. Психодіагностика обдарованості. Практична психологія та соціальна робота. Київ, 2005. 322с.
- 83.Пеняєв С. Концепція НУШ (нової української школи): чому варто доопрацювати. Сучасна школа України, 2017. № 5. С. 51-58
- 84.Піхманець Р. В. Психологія художньої творчості. К., 2008. 164 с.
- 85.Постригач Н. О. Розвиток педагогічної освіти в Греції, Італії та Іспанії: тенденції та перспективи: монографія. Київ; Тернопіль, 2019. 424 с.
- 86.Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні. Верховна Рада України. Декларація від 15.12.1992 № 2859-ХІІ. [Електронний ресурс]. Режим доступу до джерела: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2859-12]
- 87.Про освіту : Закон України [Електронний ресурс] : затверджений Верховною Радою України від 13 травня 1999 (в редакції від 28.09.2017, підстава 2145-19). Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.
- 88.Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14

- грудня 2016 р. № 988-р [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80>.
89. Пузиревич К. В. Феномен особистісної обдарованості. Психолог, 2011. №6. С. 35-42.
90. Робота з обдарованими дітьми. [М.О. Володарська, А.І. Настенко, О. М. Півлаєва. та ін.]. Х., 2010. 190с.
91. Розов В. І. Адаптивні антистресові психотехнології: навч. посіб. К., 2010. 276 с.
92. Сидоренко В. К. Інтеграція трудового навчання і креслення як засіб розвитку технічних здібностей школярів (дидактичний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 “Педагогіка та історія педагогіки” / В. К. Сидоренко. – К., 1995. – 48 с.
93. Сосновенко Н. Наступність дитячого садка і школи : налагоджуємо взаємодію. Заступник директора школи, 2017. № 2. С. 44-50
94. Старовойт Л.В., Ліхницька Л.М. Розвиток художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами декоративно-ужиткового мистецтва. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Випуск 64., 2022. С.147-160
95. Старовойт Л.В. Гра як засіб розвитку творчої індивідуальності учнів. Учитель початкової школи. Вип. 3-4, 2020. С. 38-41
96. Старовойт Л.В. Художнє конструювання з паперу та картону: навчально-методичний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів, вчителів початкових класів, керівників гуртків позашкільних навчальних закладів, батьків [Текст]. Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю., 2015. 168с.
97. Стратегії творчої діяльності: школа В. О. Моляко [за загальною редакцією В. О. Моляко]. К., 2008. 702 с.
98. Сухаревська О. Освітній проект "На крилах успіху" : початкова школа в авангарді інноваційних змін. Завуч, 2017. № 10. С. 9-12

- 99.Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу. Вибрані твори: У 5-ти т. Т. 1. Київ, 1976. С . 401–637.
- 100.Сухомлинський В. О. Розумове виховання і освіта підлітка. К., 1977. Т.3. 670 с.
- 101.Твердовська О. Синергетична детермінованість творчого мислення. Синергетика і творчість : матеріали Всеукр. конфер., 11 листопада 2011р. К., 2011. С. 222–230.
- 102.Творча особистість – головна мета виховання [Електронний ресурс]. Освіта.ua : освітній портал. Режим доступу : <http://osvita.ua/school/method/upbring/1476/>.
103. Фінська система освіти. Режим доступу: <https://www.infofinland.fi/uk/education/the-finnish-education-system>
- 104.Цимбалару А. Всеукраїнський експеримент як невід'ємний складник прогресивних змін в системі початкової освіти. Початкова школа, 2017. № 6. С. 1-4
- 105.Цуркан Н. Розвиток творчої особистості молодшого школяра в умовах модернізації початкової освіти. Початкова школа, 2017. № 3. С. 57-58
- 106.Чумакова М.В. Академічна обдарованість та методи її діагностики. Обдарована дитина. К., 2002. 156 с.
- 107.Шандрук С. К. Психологія професійних творчих здібностей: монографія. Тернопіль : Економічна думка, 2015. 357 с.
- 108.Шморгун О. «Психологія творчості» В. А. Роменця в контексті проблеми формування творчого потенціалу особистості в умовах інформаційного простору. Синергетика і творчість: матеріали Всеукр. конфер., 11 листопада 2011 р. К., 2011. С. 143–148.
- 109.Щорс В. В. Гуманістичні принципи роботи з обдарованими дітьми в сучасному освітньому закладі. Соціальний педагог. 2013. №2. С. 28-36.
- 110.Starovoit, L. V. (2010). Pedagogichni umovy tvorchoho rozvytku molodshyh shkolyariv u protsesi trudovogo navchannya [Pedagogical

conditions of creative development of younger students in the course of labor training]. *Naukovi zapysky*, 261–266.